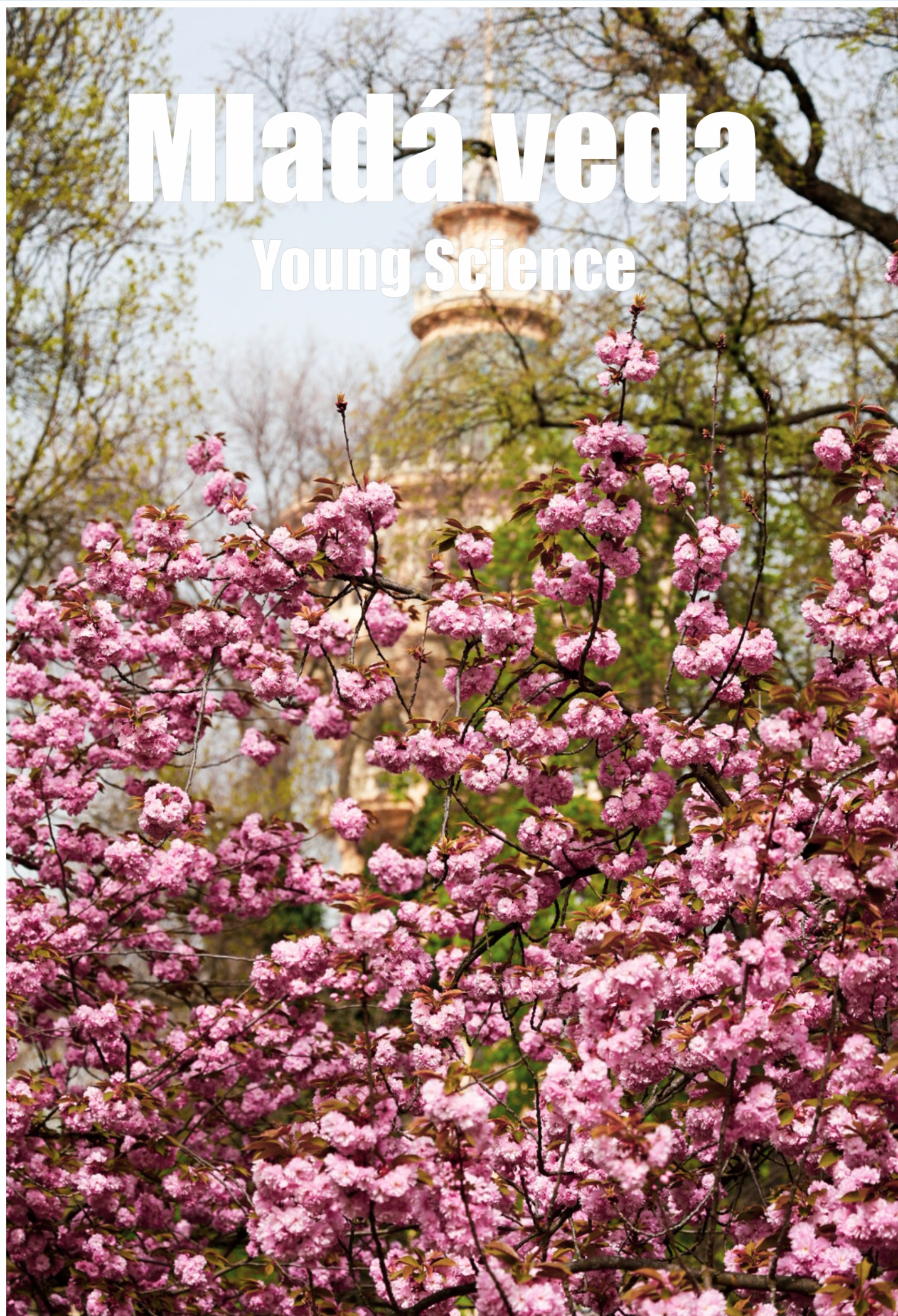


Mladá veda

Young Science



Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 1, ročník 13., vydané v marci 2025

ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Jar v Budapešti. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

prof. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD. (Inštitút edukológie a sociálnej práce, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

Mgr. Monika Šavelová, PhD. (Katedra translitológie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

MOŽNOSTI DIAGNOSTIKOVANIA A STIMULÁCIE FONEMATICKÉHO UVEDOMOVANIA DETÍ ZO SOCIÁLNE ZNEVÝHODNENÉHO PROSTREDIA V INKLÚZII

POSSIBILITIES OF DIAGNOSING AND STIMULATING PHONEMIC AWARENESS IN
CHILDREN FROM SOCIALLY DISADVANTAGED BACKGROUNDS IN INCLUSION

Dominika Molčanová¹

Dominika Molčanová pôsobí ako interný doktorand na Katedre špeciálnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Vo svojej dizertačnej práci sa venuje problematike ranej čitateľskej gramotnosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (marginalizovaných rómskych komún) a jej stimuláciou.

Dominika Molčanová is a student in the internal form of doctoral studies at the Faculty of Education of the University of Prešov in Prešov. Her dissertation deals with the issue of early reading literacy in children from socially disadvantaged backgrounds (marginalized Roma communities) and stimulation.

Abstract

The paper focuses on the issue of phonemic awareness as a key factor in the development of early reading literacy. The aim of the paper is to present theoretical research describing the possibilities of stimulation, diagnosis and development of phonemic awareness in preschool children from socially disadvantaged backgrounds in conditions of inclusion. The first part consists of the theoretical background to the presented issue. The definition of phonemic awareness, the components of phonemic awareness and the distinction of the basic concepts related to the topic. The second part of the paper consists of a description of diagnostic tests and stimulation interventions of phonemic awareness in preschool children. It provides a description of tests and tools for the development of phonemic awareness in the Slovak and English language.

Key words: phonemic awareness, diagnostics, stimulation, child from socially disadvantaged background, preschool age, early reading literacy

¹ Adresa pracoviska: Mgr. Dominika Molčanová, Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta, Katedra špeciálnej pedagogiky, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov
E-mail: dominika.karabasova@smail.unipo.sk

Abstrakt

Príspevok je orientovaný na problematiku fonematického uvedomovania ako kľúčového faktora v oblasti rozvoja ranej čitateľskej gramotnosti. Cieľom príspevku je prezentovať teoretický výskum zameraný na popis možností stimulácie, diagnostiky a rozvoja fonematického uvedomovania u detí predškolského veku zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach inklúzie. Prvú časť tvoria teoretické východiská k prezentovanej problematike. Kľúčové je vymedzenie pojmu fonematické uvedomovanie, zložky fonematického uvedomovania a rozlíšenie základných pojmov dotýkajúcich sa danej témy. Druhú časť príspevku tvorí popis možností diagnostiky a stimulácie fonematického uvedomovania detí v predškolskom veku a prehľadný popis testov a nástrojov rozvoja fonematického uvedomovania v slovenskom a anglickom jazyku.

Kľúčové slová: fonematické uvedomovanie, diagnostika, stimulácia, dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia, predškolský vek, raná čitateľská gramotnosť

Úvod

Fonematické uvedomovanie (ďalej FU) je podľa viacerých autorov (napr. Nicholson 2004, Anthony, Francis 2005, Thangarajathi a Menaha 2020) základným predpokladom učenia sa čítať, pričom termín fonematické uvedomovanie predstavuje schopnosť rozpoznávania jednotlivých zvukov jazyka v slovách (Sastrawati et al. 2024). Čítanie je jednou zo základných ľudských zručností, ktorá vo veľkej miere ovplyvňuje kvalitu života človeka (Wildová 2014). Rozpoznávanie a poznanie grafickej podoby písmen abecedy predstavuje významný prediktor úspechov v čítaní v prvom ročníku, no fonematické uvedomovanie sa prejavilo ako prediktor úspechov v čítaní aj v neskorších ročníkoch (Nicholson 2004). Tým, že nadobúdanie schopností FU nie je schopnosťou, ktorú dieťa nadobúda prirodzene, potrebný je jeho rozvoj a stimulácia už od predškolského veku (Rubba In Mohammed 2014). Anthony, Francis (2005) dodávajú, že fonematické uvedomovanie pomáha deťom pochopiť skutočnosť, že slová sa skladajú z oddelených zvukov, ktoré je možno spájať, segmentovať a manipulovať s nimi, keďže ako konštatujú Yopp, Yopp (2009) dieťa sa častokrát viac opiera o významovú štruktúru slova ako uvedomovanie si hláskovej štruktúry slova. Danú skutočnosť autorky demonštrujú rozdielnosťou v dĺžkach jednotlivých slov. Ak sa spýtame detí, ktoré slovo je dlhšie (napr. *vlak* alebo *dážďovka*), dieťa, ktoré odpovie *dážďovka*, prejavuje schopnosť oddeľovania hláskovej štruktúry slova od jeho významu. Naopak dieťa, ktoré odpovie *vlak*, si zamieňa význam slova (*vlak* je dlhší ako *dážďovka*) s jeho hláskovou štruktúrou.

Absenciu fonematického uvedomovania u detí predškolského veku si všimol v roku 1960 ruský psychológ D. B. El'konin, ktorý tento fenomén nazval „*teóriou skla*.“ (z angl. „*glass theory*“). Pre začínajúceho čitateľa predstavuje hovorené slovo ako keby sklo, cez ktoré sa pozerá na svet. Ak by sa dieťa naučilo, že toto sklo pred ním existuje, potom by sa naučilo fonematickému uvedomovaniu. Ruskí výskumníci chceli na toto sklo v mysli detí spraviť ako keby šmuhu, aby si dieťa uvedomilo a vnímalo to, že slová sa dajú analyzovať aj z hľadiska ich zvukov (Leong In Nicholson 2004).

Teoretické vymedzenie fonemického uvedomovania

Duchovičová a kol. (2019) tvrdia, že základným predpokladom fonemického uvedomovania je auditívna percepcia, ktorej rozvoj je kritický už v predškolskom veku, kedy sa u dieťaťa rozvíja reč. Prostredníctvom sluchovej percepcie sa dieťa učí materinskému jazyku. Jucovičová, Žáčková (2008) k auditívnej percepcii radia sluchovú pamäť, sluchovú analýzu a syntézu, sluchovú diferenciáciu a sluchovú orientáciu. Pri vymedzení fonemického uvedomovania je okrem auditívnej percepcie nutné rozlišovať aj medzi pojmami fonologické uvedomovanie a fonemické uvedomovanie. Fonologické uvedomovanie je podľa Phillips et al. (2008) nadradeným pojmom k fonemickému uvedomovaniu, pričom Ehri (2001) ho definuje ako schopnosť zaznamenávať a manipulovať so zvukovou štruktúrou slov nezávisle na ich význame. FU je definované ako schopnosť akustického uvedomenia si formy reči a auditívneho vyčleňovania slov vo vetách, neskôr slabík v slovách, za najvyššiu úroveň fonemického uvedomovania je považované vyčleňovanie jednotlivých hlások (foném) v slovách (Lechta 2002). Ehri (2022) uvažuje o fonemickom uvedomovaní ako o schopnosti zamerania sa, rozlišovania, separácie a manipulácie foném (zvukov reči) pri výslovnosti jednotlivých slov. Mikulajová (2020) konštatuje, že dieťa v predškolskom veku si z oblasti FU osvojuje iba tie najjednoduchšie operácie ako je slabikovanie, rýmovanie alebo izoláciu prvej hlásky v slovách, zložitejšie operácie si vyžadujú cielené učenie.

V nasledujúcej tabuľke sme zhrnuli východiskové termíny k problematike, ktorým sú fonéma, fonologické uvedomovanie a fonemické uvedomovanie, ktoré bližšie charakterizujeme.

Pojem	Charakteristika
fonéma	najmenšia rozlišujúca zvuková jednotka jazyka (Nicholson 2004)
fonologické uvedomovanie	patrí do oblasti metalingvistiky (Phillips et al. 2008), označuje schopnosť uvedomovania si fonologickej štruktúry reči (rýmovanie, slabikovanie a uvedomovanie si jednotlivých zvukov reči) (Smolík, Seidlová Málková 2014)
fonemické uvedomovanie	schopnosť rozpoznávania jednotlivých foném (najmenších zvukových jednotiek) v slovách (Chapman 2003), pričom sú to práve fonémy, ktoré dokážu meniť a odlišovať významy slov (Yopp, Yopp 2000)

Tabuľka 1 – Vymedzenie základných pojmov

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Yopp, Yopp 2000, Chapman 2003, Nicholson 2004, Phillips et al. 2008, Smolík, Seidlová Málková 2014

Diagnostika a testy na meranie fonemického uvedomovania

Ehri (2022) vymedzuje viaceré možnosti, ktorými môžeme hodnotiť či učiť sa fonemickému uvedomovaniu. Medzi tieto eventuality radí segmentáciu (z angl. segmentation) hovorených slov na konkrétne fonémy, skladanie (z angl. blending) jednotlivých foném na tvorbu slov, pridávanie, nahrádzanie alebo odstraňovanie foném v slovách. The National reading panel (2000) definuje šesť oblastí, ktoré determinujú fonemické uvedomovanie, a to izoláciu foném, diferenciáciu foném, kategorizáciu foném, skladanie foném, segmentáciu foném, odstraňovanie foném. Nicholson (2004) pridáva, že FU predstavuje komplexnejší pojem ako len zameranie sa na fonémy a manipuláciu s nimi, v prvom rade sa zameriava na slabičné

uvedomovanie toho, že samotná slabika môže byť zvukovo rozlíšená (z angl. onset, rime). Mikulajová (2020, s.78) pritom uvažuje o konkrétnej schopnosti dieťaťa, ktorá si vyžaduje „vedomú mentálnu manipuláciu so sublexikálnymi jednotkami.“

Viacere testy na fonemické uvedomovanie v zahraničí, ale aj na Slovensku sú zamerané na konkrétne zložky v danej oblasti. Testy sú väčšinou určené pre deti predškolského veku alebo veku pri nástupe do školy (6 – 7 rokov), v závislosti od zložitosti rozvíjanej oblasti fonemického uvedomovania, na ktorú sa zameriavame. V nasledujúcej tabuľke popisujeme 10 testov (v anglickom, českom a slovenskom jazyku) zameraných na diagnostiku rôznych oblastí fonemického uvedomovania, niektoré testy sa okrem FU zameriavajú aj na iné čiastkové funkcie. V tabuľke je vymedzený názov testu, autor, rok, jazyk, typ testu, vek dieťaťa, v závere diagnostický zámer alebo cieľ, na ktorú oblasť fonemického uvedomovania je test zameraný.

Názov	Autor/Rok	Jazyk	Typ/vek	Diagnostický zámer
<i>Gough Kastler Roper phonemic awareness test</i>	Roper 1984	anglický jazyk	diagnostika vo veku 5 – 6 rokov	skladanie hlások, izolácia prvej/poslednej hlásky, segmentácia foném, nahrádzanie prvej/poslednej hlásky
<i>Test of auditory analysis skills (TAAS)</i>	Rosner 1993	anglický jazyk	diagnostika vo veku 4 – 6 rokov	odstraňovanie/ vynechávanie častí slova
<i>Yopp Singer test of phoneme segmentation</i>	Yopp, Singer 1995	anglický jazyk	diagnostika vo veku 5 – 6 rokov	segmentácia/rozklad hlások (segmentation)
<i>Skúška sluchovej diferenciácie</i>	Matějček 1987	český jazyk	diagnostika od 5. roku	sluchová diferenciácia
<i>Skúška sluchovej analýzy a syntézy</i>	Matějček 1987	český jazyk	diagnostika od 5. roku	sluchová analýza a syntéza
<i>Čítanie, písanie a dyslexia</i>	Mikulajová a kol. 2012	slovenský jazyk	diagnostika vo veku 5 – 6 rokov	delenie slov na slabiky, izolácia prvej hlásky v slove, syntéza slov
<i>Batéria testov MABEL</i>	Caravolas et al. 2018	jazyková úprava pre 9 jazykov	diagnostika vo veku 5 – 6 rokov, 6 – 8 rokov	test izolácie hlások test skladania hlások test vynechávania hlások
<i>Diagnostika dieťaťa</i>	Bednářová,	český	diagnostika	publikácia obsahuje

<i>předškolního věku</i>	Šmardová 2016	jazyk	a stimulácia vo veku 5 – 7 rokov	diagnostické hácky, ako aj námety a aktivity na rozvoj čiasťkových kognitívnych funkcií; z oblasti fonematického uvedomovania nachádzame slabikovanie, izoláciu prvej hlásky, izoláciu poslednej hlásky, auditívnu diferenciáciu, rýmovanie slov, skladanie hlások, analýzu slovnej štruktúry (rozkladá slová na hlásky)
<i>Diagnostika dítěte předškolního věku 2.</i>	Bednářová, Šmardová 2022	český jazyk	diagnostika a stimulácia vo veku 5 – 7 rokov	publikácia je rozšíreným vydaním prvej časti <i>Diagnostika dítěte předškolního věku</i>
<i>Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy</i>	Bednářová, Šmardová 2022	český jazyk	diagnostika a stimulácia vo veku 5 – 7 rokov	publikácia je zameraná na školskú zrelosť a diagnostiku školskej zrelosti u dieťaťa; metodika je zameraná na grafomotoriku, kresbu, reč, sluchové vnímanie a pamäť, zrakové vnímanie a pamäť, vnímanie priestoru, vnímanie časovej postupnosti, základné matematické predstavy, sociálne zručnosti, pozornosť a sebaobsluhu

Tabuľka 2 – Prehľad diagnostických testov v oblasti fonematického uvedomovania a auditívnej percepcie
Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Roper 1984, Rosner 1993, Yopp 1995, Matějček 1987, Mikulajová a kol.
2012, Caravolas et al. 2018, Bednářová, Šmardová 2016, Bednářová, Šmardová 2022a, Bednářová, Šmardová
2022b.

Gough Kastler Roper test fonetického uvedomovania (Roper 1984) je zameraný na 6 oblastí FU, a to skladanie hlások, izoláciu prvej hlásky, izoláciu poslednej hlásky, segmentáciu foném, nahrádzanie prvej hlásky a nahrádzanie poslednej hlásky. Test tvorí 42 testových položiek a je určený pre 5 – 6-ročné deti. Pred každou testovanou oblasťou sú dieťaťu zadané aj nácvikové položky. Podľa Nicholsona (2004) bol test vytvorený na Univerzite v Texase (Austin) a disponuje vysokou reliabilitou.

Test auditívnej analýzy (Rosner 1993) meria schopnosť dieťaťa identifikovať oddelené slabiky v slovách (napr. Povedz slovo cukrík bez „cu“). Autor hovorí, že už priemerné 4-

ročné dieťa dokáže vyčleniť slabiku v slove a s pribúdajúcim vekom sa v danej zručnosti zlepšuje. Test obsahuje 13 testových položiek zameraných na vyčleňovanie slabík zo slov a je určený pre deti od 4 rokov.

Test fonémovej segmentácie bol vytvorený autormi Yopp a Singer (1995) a je zameraný na meranie schopnosti dieťaťa vysloviť zvuky/fonémy v jednotlivých slovách v správnom poradí. Administrátor testu zadá dieťaťu inštrukciu, že bude hovoriť slová a úlohou dieťaťa bude dané slová rozdeliť na základe počutých zvukov. Dieťa musí každý zvuk povedať v takom poradí, v akom sa nachádza v slove. V teste sa objavujú jedno- a dvojslabičné slová, obsahuje 22 položiek (slov na segmentáciu).

Skúška sluchovej diferenciácie slúži na posúdenie schopností detí sluchovo rozlišovať zvuky hovorenej reči, ktorú vytvoril J. M. Wepman, pre naše podmienky ju upravil Matějček (1987). V rámci testovania dieťa musí rozlišovať, či sú alebo nie sú dvojice nezmyselných slov rovnaké. Slová sa môžu odlišovať najviac v jednej hláske. Test obsahuje 19 dvojíc slov. Administrátor testu by mal slová vyslovovať zreteľne, ale nezvýrazňovať jednotlivé hlásky. Najprv je potrebné vyskúšať, či dané dieťa rozumie pokynom pomocou skúšobnej dvojice slov. Test je vhodný pre deti od 5 rokov (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová 2015).

Skúška sluchovej analýzy a syntézy (Matějček 1987) je zameraná na hodnotenie úrovne schopnosti rozkladať slová na hlásky, a naopak, z jednotlivých hlások skladať slová. V skúške sluchovej analýzy dieťa má poznať, z akých hlások je dané slovo zložené a určovať aj ich správne poradie. V skúške sluchovej syntézy má dieťa z izolovaných hlások zložiť slovo. Každá skúška (analýza aj syntéza) obsahuje dve alternatívne zostavy desiatich položiek. Skúška je vhodná pre deti od 5 rokov. Dieťa je za každé správne slovo hodnotené dvoma alebo jedným bodom, podľa toho, či výsledok dosiahne na prvý alebo druhý pokus. Test nebol štandardizovaný, je vhodný aj na diagnostiku školskej zrelosti (Svoboda, Krejčířová, Vágnerová 2015).

Diagnostický nástroj zostavený autormi Mikulajová a kol. (2012) s názvom *Čítanie, písanie a dyslexia* pozostáva z ôsmich subtestov, z ktorých jeden subtest je venovaný fonematickému uvedomovaniu. Batéria testov MABEL (Caravolas et al. 2018) je určená na včasnú diagnostiku čítania, písania a ich prediktorov. Obsahuje viaceré testy na meranie úrovne FU, každý test je podrobne popísaný, obsahuje konkrétne inštrukcie, nácvičné položky, záznamový hárok a longitudálne normy pre slovenské deti. Test izolácie hlások je zameraný na izoláciu prvej a poslednej hlásky v slove, obsahuje 64 položiek (pseudoslov) a je určený pre deti v poslednom ročníku materskej školy a v prvej polovici 1. ročníka základnej školy. Test skladania hlások je opäť určený pre deti v poslednom ročníku materskej školy a v prvej polovici 1. ročníka základnej školy. Pre deti predškolského veku je však modifikovaný a skrátený iba na 11 položiek, test má celkovo 24 položiek. Test vynechávania hlások je určený pre žiakov v 1. a 2. ročníku základnej školy.

Bendnářová, Šmardová (2016, 2022a, 2022b) ponúkajú diagnostické publikácie zamerané na dieťa predškolského veku, v ktorých sú námety nielen na diagnostiku, ale aj stimuláciu čiastkových kognitívnych funkcií. V každej publikácii nájdeme kapitolu auditívna percepcia, ktorá v sebe zahŕňa aj oblasť fonematického uvedomovania. Autorky ponúkajú záznamové hárkky s konkrétnymi diagnostickými oblasťami, ako aj konkrétne inštrukcie ku jednotlivým úlohám.

Stimulácia fonemického uvedomovania

Na Slovensku je rozvoj FU realizovaný najmä prostredníctvom *Tréningu fonemického uvedomovania podľa D.B. El'konina*, ktorého autorkami sú Mikulajová, Tokárová, Sümegiová (2023). Rozvoj fonemického uvedomovania, pomocou predloženej metodiky je vyskladaný formou hry pre deti, čím sa približuje deťom predškolského veku. Miňová (2013) konštatuje, že hra je základnou činnosťou dieťaťa v predškolskom veku, ktorá ho nielen stimuluje, ale rozvíja aj jeho tvorivosť. Tréning fonemického uvedomovania (Mikulajová a kol. 2023) sa skladá z dvoch etáp: predgrafémovej (bez učenia písanej formy reči) a grafémovej etapy. Všetky aktivity sú deťom vekovo prispôsobené, podrobne popísané a rozvíjajú základné zručnosti v oblasti fonemického uvedomovania. Ďalšou podnetnou publikáciou je publikácia od autorky Bednárovej (2022) pod názvom *Medzi nami predškolákmi. Všestranná príprava dieťaťa do školy*. Publikácia ponúka aktivity na všestranný rozvoj dieťaťa (reč, grafomotorika, sluchové vnímanie a pamäť, zrakové vnímanie a pamäť, vnímanie priestoru, vnímanie časovej postupnosti) pre deti vo veku 5 – 7 rokov. Každá strana ponúka inú aktivitu na rozvoj konkrétnej čiastkovej kognitívnej funkcie. Aktivity, ktoré sú v publikácii zamerané priamo na rozvoj FU, rozvíjajú slabikovanie, porovnávanie dĺžky hláskovej štruktúry slova a významovej štruktúry slova a izoláciu prvej hlásky v slove.

Autorky Yopp, Yopp (2009) vo svojom príspevku popisujú rozvoj fonemického uvedomovania u detí formou hry. V publikácii môžeme nájsť viaceré inšpirácie a rôznorodé ukážky využiteľných hier v procese rozvoja FU, napr. vytlieskanie slabík (mien, krátkych viet spoločne s deťmi), hranie sa na hádaj, ktorý objekt (priniesť predmety na identifikáciu prvej, poslednej hlásky...). Phillips et al. (2008) prezentujú úlohy s rozličným stupňom náročnosti, ktorými môžeme rozvíjať a stimulovať FU u detí predškolského veku. Prezentujú úlohy na identifikáciu (rýmujúce a nerýmujúce sa slová, priradovanie prvej hlásky), úlohy na syntézu (skladanie slabík, foném), analýzu (segmentácia slov alebo slabík, rátanie foném). Autori pri deťoch odporúčajú využívať okrem slovných inštrukcií aj vizuálny materiál, ktorý podporí slovné inštrukcie. Yopp, Yopp (2000) popisujú aktivity, ktorými môžeme v triede stimulovať fonemické uvedomovanie. Sú to aktivity zamerané na rýmovanie, delenie slov na slabiky vyčleňovanie prvej hlásky v slove a následne na manipuláciu so samotnými fonémami. Ďalej popisujú aktivity na priradovanie (napr. Začínajú slová mačka myš a mak na rovnakú hlásku?), izoláciu foném (napr. Čo počuješ na začiatku slova oko?), nahrádzanie hlások v slovách (napr. Aké slovo dostaneš ak nahradíš p v slove pes za l?), skladanie slov (napr. Aké slovo dostaneš ak spojíš hlásky M-Y-Š dohromady?), zvukovú analýzu slova (napr. Aké zvuky počuješ v slove oko?) a odstraňovanie poslednej hlásky v slove (napr. Povedz slovo loď, bez Ď.). Mohammed (2014) vo svojej práci taktiež uvádza viaceré námety na rozvoj fonemického uvedomovania, opäť s podobným zameraním ako predchádzajúci autori, no pridáva napr. rýmovanie slov, tvorbu rýmujúcich sa dvojíc či detekciu nerýmujúceho sa slova v skupine slov. Na záver môžeme konštatovať, že fonemické uvedomovanie je možné u detí stimulovať rôznymi spôsobmi nielen formou nepretržitej práce, ale aj formou hry a aktivít, ktoré je možné v praxi vykonávať každý deň.

Záver

Fonematické uvedomovanie považujeme za dôležitý aspekt v rámci rozvoja ranej čitateľskej gramotnosti detí v predškolskom veku. Vychádzajúc z viacerých výskumov, ktoré demonštrujú jeho efektívnosť, môžeme konštatovať, že jeho rozvoj je kľúčovým prvkom pri rozvoji predčitateľskej gramotnosti detí. Teoretickým vymedzením základného konštruktívneho fonematického uvedomovania sme chceli poukázať na jeho dôležitosť v kontexte rozvoja ranej čitateľskej gramotnosti detí. V texte sme predložili niektoré voľne dostupné testy, na meranie úrovne FU u detí (v slovenskom aj anglickom jazykovom prevedení), ktorých využitie nachádzame aj u detí zo sociálne znevýhodneného prostredia v podmienkach inklúzie. Pri ich popisovaní a komparácii sme prišli na to, že väčšina testov si je podobná a diagnostikuje hlavné zložky fonematického uvedomovania. Na záver sme prezentovali viaceré možnosti a návrhy na stimuláciu fonematického uvedomovania, prostredníctvom hrových aktivít, od zahraničných, ale aj slovenských autorov. Článok ponúka inšpiráciu pre uchopenie metódy fonematického uvedomovania a spôsoby možností rozvoja a stimulácie jednotlivých oblastí fonematického uvedomovania v edukačnej praxi.

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD.*

Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0114/23 Možnosti inkluzívnej edukácie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.

Použitá literatúra

1. ANTHONY, J. L., FRANCIS, D. J., 2005. Development of phonological awareness. *Current directions in psychological Science*, 14(5), 255-259.
2. BEDNÁŘOVÁ, J., 2022. *Medzi nami predškolákmi*. Bratislava: Albatros SK. ISBN 978-80-566-2964-2.
3. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2016. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. ISBN 978-80-266-0658-1.
4. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2022a. *Diagnostika dítěte předškolního věku 2*. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-1804-1.
5. BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2022b. *Školní zralost: Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-1751-8.
6. CHAPMAN, M. L., 2003. Phonemic Awareness: Clarifying What We Know. *Literacy Teaching and Learning*, 7, 91-114.
7. CARAVOLAS, M., MIKULAJOVÁ, M., DEFIOR, S., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G., 2018. *Multilanguage Assessment Battery of Early Literacy*. MABEL. <https://www.eldel-mabel.net/sk/test/>
8. DUCHOVIČOVÁ, J., KOZÁROVÁ, N., KURAJDA, L., BAJRAMI, B., BAGHANA, J., 2019. Level of auditory analysis, synthesis and active vocabulary and their intergender context. *XLinguae: European Scientific Language Journal*. 12 (4), p. 229-238.
9. EHRI, L. C., NUNES, S. R., WILLOWS, D. M., SCHUSTER, B. V., YAGHOUB-ZADEH, Z., SHANAHAN, T., 2001. Phonemic awareness instruction helps children learn to read: Evidence from the National Reading Panel's meta-analysis. In: *Reading research quarterly*. Vol. 36(3), pp. 250-287.
10. EHRI, L. C., 2022. What teachers need to know and do to teach letter-sounds, phonemic awareness, word reading, and phonics. *The Reading Teacher*, 76(1), 53-61.

11. JUCOVIČOVÁ, D. ŽÁČKOVÁ, H., 2008. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-474-8.
12. LECHTA, V., 2002. Narušená komunikačná schopnosť. In: LECHTA, V. *Diagnostika narušenej komunikačnej schopnosti*. 2. vydanie. Osveta, Martin. ISBN 80-8063-100-X.
13. MATĚJČEK, Z., 1987. *Dyslexie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. SPN 0-72-24/1.
14. MIKULAJOVÁ, M., 2020. Fonematické uvedomovanie, čítanie a raná intervencia u detí so sluchovým postihnutím. *Listy klinické logopedie*. s. 77-83.
15. MIKULAJOVÁ, M., CARAVOLAS, M., VÁRYOVÁ, B., VENCELOVÁ, L., ŠKRABÁKOVÁ, G., 2012. *Čítanie, písanie a dyslexia s testami a normami*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov. ISBN 978-80-89113-94-1.
16. MIKULAJOVÁ, M., TOKÁROVÁ, O., SÜMEGIOVÁ, Z., 2023. *Tréning fonematického uvedomovania podľa D. B. Elkonina predgrafémová a grafémová etapa. Metodická príručka*. Bratislava: Intelligent Solutions, s.r.o. ISBN 978-80-974544-2-5.
17. MIŇOVÁ, M., 2013. Tvorivosť a dieťa predškolského veku. *PEDAGOGIKA PRZEDSZKOLNA I WCZESNOSZKOLNA*. s.57. ISSN 2353-7140.
18. MOHAMMED, F. O., 2014. The use of phonological awareness skills in teaching phonetics and phonology for university students. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 19(1), 101-106.
19. National Reading Panel (US), National Institute of Child Health, & Human Development (US). 2000. *Report of the National Reading Panel: Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction: Reports of the subgroups*. National Institute of Child Health and Human Development, National Institutes of Health.
20. NICHOLSON, T., 2004. How to avoid reading failure: The teaching of phonemic awareness. In: A. MCKEOUGH, & V. TIMMONS (Eds.). *International perspectives on literacy*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
21. PHILLIPS, B. M., CLANCY-MENCHETTI, J., LONIGAN, C. J., 2008. Successful phonological awareness instruction with preschool children: Lessons from the classroom. *Topics in early childhood special education*, 28(1), 3-17.
22. ROPER, H. D., 1984. Spelling, word recognition and phonemic awareness among first grade children. Unpublished doctoral dissertation, University of Texas, Austin: TX.
23. ROSNER, J., 1993. *Helping Children Overcome Learning Difficulties, 3rd Ed.* Walker and Company: NY
24. SASTRAWATI, I., HASLINDA, H., SALMA, S., FADILLAH, N., IBRAHIM, R., 2023. An Investigation of Students Phonological Awareness in Speaking. *BATARA DIDI: English Language Journal*, 2(2), 59-68.
25. SMOLÍK, F., SEIDLOVÁ MÁLKOVÁ, G., 2014. *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4240-3.
26. SVOBODA, M. (ed.), KREJČÍŘOVÁ, D., VÁGNEROVÁ, M., 2015. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0899-0.
27. THANGARAJATHI, S., MENAHA, P., 2020. Effect of Cognitive Strategies on Enhancing Phonemic Awareness of Children with Dyslexia. *Shanlax International Journal of Education*. Vol. 9(1), pp. 133-137.
28. WILDOVÁ, R., 2014. Initial Reading Literacy Development in Current Primary School Practice. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 159, pp. 334 – 339.
29. YOPP, H. K., 1995. A test for assessing phonemic awareness in young children. *The Reading Teacher*, 49(1), 20-29.
30. YOPP, H. K., YOPP, R. H., 2000. Supporting phonemic awareness development in the classroom. *The reading teacher*, 54(2), 130-143.
31. YOPP, H. K., YOPP, R. H., 2009. Phonological awareness is child's play. *Young Children*, 64(1), 12-21.

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189